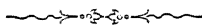

DE
SERMONIS ROMANI PLEBEI VOCALIBUS

DISSERTATIO PHILOLOGICA
QUAM
AD SUMMOS
IN PHILOSOPHIA HONORES
AUCTORITATE AMPLISSIMI PHILOSOPHORUM
ORDINIS IN ALMA LITERARUM UNIVERSITATE
FRIDERICIA GUILIELMIA RHENANA
RITE OBTINENDOS

SCRIPSIT
ET UNA CUM SENTENTIIS CONTROVERSIS
DIE XXI. MENSIS MAII ANNI MDCCCLXIV.

PUBLICICE DEFENDET
HUGO SCHUCHARDT
GOTHANUS.

ADVERSARIORUM PARTES SUSCIPIENT:

ERNESTUS SCHULZE, STUD. PHIL.
GUILIELMUS GURLITT, STUD. PHIL.
RICHARDUS KLAPP, STUD. IURIS.

BONNAE
FORMIS CARTHAUSIANIS.

Prolegomenon

Caput I.

Cum anno MDCCLXII per ferias academicas Treveris quae exstant Romani nominis monumenta perlustrarem, me totum in se conuerterunt Christianae inscriptiones sepulerales: quae quo insignes sunt, uitiosum scribendi genus in eam cogitationem me adduxit, ut omnes Christianorum lapidum barbarismos, in quantum ad singulas litteras pertinent, colligerem interpretarerque. Sed mox intellexi, quamuis eorum, qui nostrae fidei propugnatoribus originem debent, titulorum sermo ab urbanitate quam maxime recedat, tamen a tali disquisitione minime excludendas esse ethnicas inscriptiones, a quibus illi mendorum non tam qualitate, quam quantitate differunt. Huius rei ratione habita, pronuntiationis proletariae Romanae ex inscriptionibus tam ethnicis quam Christianis neque ex inscriptionibus tantum, sed ex qualiscunque generis fontibus repetendae consilium cepi. Nimis autem urgente tempore nonnisi de uocalibus disserere mihi licet; passim tamen de consonantium mutationibus observationes inseram. Antequam uero singula pertractemus, eo magis de huius quaestionis institutione in uniuersum quaedam monenda erunt, quo minus tota haec regio adhuc explo-

rata est, etsi multi eius fines tetigerunt: et primum quidem de praesidiis, quibus nostra plebei sermonis instructa est cognitio, pauca dicam. Ex eis ut primas deferamus inscriptionibus, ex harum ipsarum natura nascitur. Ad quascunque aditus mihi patuerit collectiones singillatim enumerare supersedeo. Cum enim alias diligentissime percensuerim multaque in eis, quae in usum meum conuerterem, inuenerim, aliae aut propter dubiam fidem caute adhibendae fuerunt aut per se tenuem fructum suppeditauerunt. Plerumque quidem de uetustiorum incuria et credulitate querimoniae habendae sunt, ut Boldetti Muratorii; tamen etiam inter recentiores reperiuntur, qui his uitis non immunes sint. Sic Steinerus, qui inscriptionum Romanarum Rheni et Danuuii codicem conegessit, ut ea, qua debuit, diligentia, munus suum expleuerit, magnopere uereor. Palmam contra nostra aetate tulerunt Mommsenus (*Inscriptiones regni Neapolitani — Corpus inscriptionum latinarum antiquissimarum*), Renierus (*Inscriptiones Romanae Algeriae*), Rossius (*Inscriptiones urbis Romae Christianae*), cuius opus ad mea studia plurimum ualuit. Nam priore uolumine, quod solum adhuc foras datum est, ei, qui consulum nominibus insigniti sunt, tituli Christiani Romae reperti ad temporum ordinem componuntur. Quae ratio quanti sit momenti, is haud dubie perspiciet, qui considerauerit plebeium sermonem neque semper neque ubiuis eundem, sed diuersis et temporibus et regionibus diuersum fuisse, quode infra prolixius agemus. Itaque etiam earum inscriptionum, quae certis temporum notis destitutae sunt, aut ex argumento aut e scribendi genere aut ex aliis indiciis in uniuersum eruendam esse aetatem fateor; quo munere

si nimis negligenter functus esse uidebor, hauscio an ea excusatione utar non iniusta, quod nonnisi molestissimis digressionibus assidue repetitis saepissimeque ab inscriptionum editoribus mediocribus aut nullis paratis praesidiis illud impetrari potuit. Eadem excusatio, quae, extendatur in inscriptionum fidem, quam non solum de genuina origine, sed etiam de accurata descriptione intellegi uolo; ea enim saepenumero difficillima diiudicatu est. Denique si forte semel plus eundem titulum ad eandem rem comprobendam, diuersis locis laudatis, bis citauerim, id non necesse est mea culpa factum esse, cum non raro eiusdem inscriptionis exemplaria tantopere inter se uariant, ut totidem inscriptiones, quot exemplaria sunt, exstare uideantur: quo accedit, quod loci, quibus reperti sunt lapides, non uno modo indicantur. Multis igitur uicibus Boldetto, Muratorio, aliis contigit, ut in eodem opere eundem titulum bis uel etiam ter protulerint. — Huc etiam nummi pertinent; sed non multum ad nostram rem faciunt.

Secundum locum tenent chirographa, quorum duo distinguenda sunt genera: diplomata et codices. Illa natura sua proxima sunt inscriptionibus, cum eius, quo exarata sunt, aevi proprietates reddere soleant: codices contra duplicem uulgo pronuntiandi rationem exprimunt, et eam, quae spectat ad auctoris aetatem et eam, quae eo, quo scriptus est codex, tempore in usu fuit. In illam igitur partem — ut exempli causa ponatur aliquid, quod pateat latius — accipienda sunt ex eis, quae in Plauti codice Ambrosiano leguntur, haec: 'conuorram', 'peruorse', 'uostrum', in alteram haec: 'paenetrauit', 'quaerunt', 'aegens'. Saepe autem

dubium est, utrum librarius antiquam seruauerit scripturam an euae aetatis consuetudini obtemperauerit. Itaque uereor, ne critici nimis multas librorum lectiones ex ipsorum scriptorum repetiuerint temporibus. Sic iniuria Ribbeckus *Georgic.* III, 297 'felicum' e codicibus in textum recepissee mihi uidetur, cum 'flicem' Georg II. 189, quo loco unus saltem ex antiquissimis libris Mediceus 'felicem' praebet, scripserit. Praeterea tertium scribendi genus in codicibus inuenitur, neque antiquissimis nec nouissimis temporibus proprium, sed interiacentibus; qui enim hodie ueterum scriptorum supersunt libri scripti fere omnes per uarios exemplarium gradus ex archetypis manauerunt. Huius rei cognitionem consequimur ex eo, quod libri interdum quibusdam locis mira consentiunt uitiositate, quae ex uno eodemque antiquiore codice hausta sit oportet; cf. *Euang. Luc.* 13, 15, ubi in *Vindobonensi* aequae atque in *Palatino* legitur 'uobem' = 'bouem'. Multi igitur infimae aetatis codices omnium praecedentium saeculorum notis insigniti sunt. — E diplomatum syntagmatibus unum tantum 'Marini, i papiri diplomatici' sollicite pertractaui, diplomata ad res Francicas spectantia edita a Brequignyo et Dutheilo doleo mihi praesto non fuisse. Codicum amplior copia mihi fuit in promptu, illorum potissimum, quibus aut integrum nouum testamentum aut pars eius continetur. De his C. Tischendorfus optime meritus est. Qui edidit 1847 codicem *Palatinum* euangeliorum (IV^{to} uel V^{to} saeculo in Africa scriptum), 1832 codicem *Claromontanum* epistularum *Paulinarum* (VI^{to} saeculo in Africa scriptum), 1854 codicem *Amiatinum* (siue *Laurentianum*) totius noui testamenti (medio VI^{to} s. scr.). Cuius cum Tischendorfiani exempli

inspiciendi facultas mihi daretur, iam examinaueram lectiones, quas Lachmannus suae noui testamenti editioni inseruit; tamen Tischendorfi e prolegomenis nonnulla in usum meum conuerti. Fuldensis (medio VI^{to} saec. scr.) eodem loco publici iuris fecit scripturas Lachmannus. Vercellensem autem (IV^{to} s. scr.) et Veronensem (IV^{to} uel V^{to} s. scr.) euangeliorum antiquissimos libros nondum Tischendorfi curis illustratos esse aegre fero; cum Lachmanni editio non omnia, quae scienda sunt, praebere, Blanchinio (in Euangelario quadruplici) non ita magna fides habenda esse mihi uideatur. In codice Vindobonensi (V^{to} uel VI^{to} s. scr.), in fragmento Perusino (initio VI^{to} saec. scr.), in libro Foroiuliensi (hos tres codices continet Blanchini Euang. quadr.), qui eiusdem VI^{ti} saeculi codicis pars est, cuius fragmentum Pragense (edid. Dobrowsky Prag. 1778), perpauca inueni, quae adnotanda fuerunt, potius, credo, propter eorum, qui illos nuper descripserunt, indiligentiam, quam propter diligentiam eorum, qui XII ante saeculis eos exarauerunt. — Ceteros codices, e quibus rusticae pronuntiationis exempla collegi in unum conspectum dabo, una cum libris typis excussis, e quibus illorum notitiam hausi:

palimpsestus Reichenauensis Gallicanarum missarum, quem edid. Mone in libello: 'Lateinische und griechische Messen aus dem 2ten bis 6ten Jahrhundert. Frankfurt a. M. 1850'. Missae I—X (teste Moneo p. 152) ante medium quintum saeculum, missa XI inter annos 448 et 535 in illo codice scriptae sunt. Ex eis, quae praeter missas continet idem palimpsestus, et ex alio libro Reichenauensi quae excerpit Moneus p. 45 sqq.

scripturarum ad VI^{um} et VII^{um} saecula pertinentium specimina, a me his litteris: 'Mone miss.', nullius addita numeri nota, significata sunt.

palimpsestus Ambrosianus Plauti (IV^{to} uel V^{to} saec. script.) in Ritschelii Plauti editione.

palimpsestus Veronensis Gai (quem ante Iustinianum scriptum esse putant Niebuhrius et Köp-pius; quarto saeculo adscribit Moneus praef. ad Plini palimpsestum p. XXI) in Lachmanni Gai editione.

palimpsestus Veronensis Plini (saeculo IV^{to} exeunte uel V^{to} ineunte in Italia superiore [cf. Moneum p. XX sq.] scriptus), quem edidit Moneus iunior in VI^{to} Silligianae editionis tomo.

palimpsestus Bobiensis continens Ciceronis de republica libros. Edid. Maius Class. auct. tom. I (cf. Mai. praef. p. LXVI: 'Quid enim plerumque obstat, quominus tertii aut secundi saeculi haec scripta esse dicamus?')

palimpsestus Bobiensis continens Symmachum (edid. Maius Mediolan. 1815), Frontonem (edid. Maius Rom. 1823), commentarios in Ciceronis orationes (edid. Maius Class. auct. tom. II) (medio saeculo sexto non posterior).

palimpsestus Neapolitanus Gargili Martialis (edid. Maius Class. auct. tom. I) (V^{to} uel VI^{to} s. scr.).

palimpsestus Vaticanus continens M. Tulli Ciceronis in C. Verrem actionum II partes (edid. Maius Class. auct. tom. II) (cf. Maium praef. p. XIII: 'tanto calligraphiae splendore scriptus, ut nihil fere speciosius nihilque prima Romanorum Caesarum aetate dignius sit').

palimpsesti Taurinensis, Ambrosianus, Palatinus, e quibus Ciceroniana quaedam edidit Maius Class. auct. tom. II.

codices antiquissimi Virgili (ed. Ribbeck. 1859).

formularum Andegauensium codex Weingartensis anno 680 conscriptus (edid. Mabillon. Analect. tom. IV, p. 234 sqq.).

formulae Marculfi (qui VII° scripsit saeculo), quas edidit Baluzius Capitular. reg. Franc. tom. II, p. 370 sqq.

codex Bobiensis sacramentarii Gallicani (VII° saeculo scriptus), quem edidit Mabillon. Mus. Ital. tom. I, p. 278 sqq.

codex Arcerianus gromaticorum (duae eius partes sunt VI° et VII° saeculis scriptae) (edid. Lachmann.)*).

Neque respui interdum codices VII° saeculo inferiores. — Notas Tironianas ipsas nonnunquam testes produxi, item earum explicationes, has tamen non sine diffidentia, quippe multo posterioris aetatis commaculatae sint uitiis (librum omnium antiquissimum Cassellianum Koppius Palacogr. I. 1. p. 299 nono potius, quam octauo saeculo adiudicat). Vereor igitur, ne pluris, quam par est, fecerit has explicationes Schmitzius Nou. Mus. Rhenan. XVIII, p. 145 sqq.

Grammatici ueteres parui momenti in nostra re sunt; tenuissimi quidem capiuntur fructus e Prisciano, Charisio, Diomedea, aliquanto uberiores e Velio Longo, Cassiodoro, aliis.

Maxime nos iuuat qui est in 'Appendice ad Pro-

*) Ubicunque hoc utar compendio: 'Grom.', non Arceriani, sed praedictae editionis scripturam uolam intellegi.

bum (Analect. grammat. ed. Eichenfeld. et Endlicher.) uocabulorum index, quorum duplices afferuntur formae, et rustica et urbana. E glossariis, cum et pauca dent, quae ad litterarum mutationes attinent, et usque adhuc, nisi quod Hildebrandus (Glossarium latinum bibliothecae Parisinae antiquissimum saec. IX. Götting. 1854) in hanc rem summam adhibuit curam — ueterum librariorum sordibus et recentium interpretum ineptiis impeditissimi sint usus, non multa didici.

Quod contra non tam ad augendam linguae plebeiae cognitionem, quam ad explanandam summam exercet uim ea. quae in lingua latina cum aliis comparata consistit, doctrina. Potissimum ad Romanicas hoc pertinet linguas, quippe quae ducant originem a lingua latina uel, ut accuratius loquar, a lingua Romana rustica. Hae quam utiles sint ei, qua lingua latina progressa est, uiae dignoscendae, is non ignorabit, qui Diezium de Romanicarum linguarum grammatica egregium librum euoluerit. Per talem enim comparisonem e sermonis uulgaris proprietatibus plurimae confirmantur (cf.

prancati Orelli 2588 (fine IV^{ti} saec.).

Prancatius Rossi 662 (anno 430).

Prancati Rossi 975 (anno 521).

Pracati Litaniae Caroli M. tempore scriptae (Mabill. Analect. tom. II.).

uet. ling. franco-gall. Brancas. = **Pancratius.**

padulis, pad., padules (bis)

Marin. pap. diplom. CXIX

(anni 551 Rauenn.) necnon

in aliis diplomatibus (Rau-

ennatibus et Hispanicis).

ital. padule, lusit. paúl; hisp. paul (obsol.), paular, patullar; ualach. padure (= silua) cf. Diez. Gramm. I. p. 41. Lex. Etym. II a. s. u. padule. = **palude.**)

paucae ultro demonstrantur (* gubbus = gibbus iam ante V^{um} p. C. saeculum a plebe dictum esse, e linguis Romanicis discimus uide pag. 312.). Absque hoc esset, permultae singulares, quae in monumentisprehenduntur, scripturae meris calami caeliue lapsibus tribuerentur, cum reuera uulgarem exprimant pronuntiationem. Sed ne singulis, quibus inde lux affluit, nimium ponderis assignemus, cauendum est nobis; caput est, perspicere, quae intercedat inter linguam Romanam rusticam et linguas Romanicas ratio. Nam cum antea ab aliis apud ueteres Romanos sermonem urbanum et sermonem rusticum omnino negatum sit inter se diuersos esse, alii concesserint quidem talem discrepationem, sed paruam putauerint, nunc nemo non uidet, paucissimis sonorum proprietatibus ab ea, qua scripsit Cicero lingua, recedere recentes linguas quarum non iam in antiquitate exstiterint uestigia. Vide sis, utrum

Gennara (u. pag. 134.),

Pelegrinus (u. pag. 85.),

quattro (u. pag. 433.),

congiunta (u. pag. 39.),

similia*) quam plurima latina sint an potius Italica. Ceterum, ubi e linguis Romanicis exempla arcessenda erunt, tantum non semper Italicae, Francogallicae, Hispanicae linguarum, quarum scientia aliqua ex parte imbutus sum, intra fines me tenebo. — Minorem usum ex eis capimus linguis comparatis, quae latinae linguae ut Romanicae filiae ita consobrinae appellari possunt,

*) frestra. Placid. (Mai class. auct. III, 464. VII, 562) non multum discrepat a. forma Lusitanica fresta pro fenestra (ualach, fereastre.).

dico imprimis Sanscriticam, Graecam, ueterum Italarum nationum linguas (Umbricam, Oscam, Sabinam, Volscam). Quarum cum studio eo adducamur, ut, qualis pristinus linguae latinae status fuerit, perspiciamus, ad ea tantum respiciemus, quae sermo rusticus ex antiquissima lingua seruauerat, urbanus contra sermo deposuerat; quae paucissima sunt, ut 'formonsus', 'montuosus' (in priore uoce 'n', in posteriore 'u' retinebatur; primitiua terminatio erat '-uonsus' sanscr. '-uans'). Proprium autem est linguae Umbricae (aliquantulum quidem ceteris quoque priscorum Italarum dialectis), multis sonorum deprauationibus ut concinat cum sermone rustico latino. (cf. litteram 'c' ante 'e' et 'i' uocales sibilo sono pronuntiatam: gesna lat. cena; tenues in medias mutatas: Grabowi (uctustiore lingua Krapuvi), dequrier (uet. l. tekuries) abrof (uet. ling. apruf.); consonantes finales debilitatas, uocales 'e' et 'i', 'o' et 'u' permutatas, alia). Hue tamen in mea commentatione raro recurram, cum et ipse his in studiis parum uersatus sim et iam ab aliis, ut a Corsseno haec prouincia suscepta sit. — Paucis hoc loco exponendum est de earum latinarum uocum ratione, quae in alias linguas traductae sunt. Quamquam non potest negari, talia uocabula ad eius, cuius impetrauerunt ciuitatem, linguae leges fere conformata esse, tamen saepissime etiam, quomodo in lingua propria pronuntiata sint, e peregrina scriptura elucet. Gothi dicebant karkara = carcer (rustic. carcar u. pag. 123), Rumôneis = Romani (rustic. Rumoni u. pag. 108); Arabes imblig = umbilicus (rustic. imbilicus u. pag. 323). Plurima latina uocabula aut prorsus sui iuris fecit aut ut scribendo imitaretur, coacta est lingua Graeca, quode egit Wannowskius priore parte

libelli, quem inscripsit: 'Antiquitates Romanas e Graecis fontibus explicatas' (Regimont. 1846), sed neque inscriptionum Graecarum digna habita ratione, neque causis et condicionibus Graecae scriptionis, ut par fuit, explicatis. Ad uocalium, quae sunt in syllabis positione longis, naturalem quantitatem explorandam G. Schmitzius 'Quaestionibus orthoëpiciis' (Bonn. 1853) et observationibus per nouissima noui Musei Rhenani uolumina dispersis uocum latinarum Graece scriptarum ope usus est. Sed huius quaestionis genus non ad singula uocabula coërcendum est, sed praecipue revocandum ad eas inscriptiones diplomatumque partes, quarum lingua est latina, Graeca scriptura. In his enim non tam pro quaque littera latina aptissima Graeca substitui, quam pronuntiatio in uniuersum exprimi solebat. Sic coniugi quod 'codsuge' vel 'codschuge' sonabat, Graeci redderant per 'KOZOITE'. Ceterum ne Romani quidem abhorrebant omnino a scriptura 'cozuge'; alienigenorum tamen characterum patrocinio et saepius et grauius peccabatur. — Similiter ex earum uocum orthographia, quae Romani e linguis peregrinis receperunt, concludi potest de pronuntiatione uulgari. Nam cum consuetudo et scholica traditio prohiberet, ne perpetuo scribendi placita ad uigentem loquelam, quae nunquam sibi constitit per longius temporis spatium, se fingerent et accomodarent, nihil obstabat, Graeca aut alius linguae uocabula, quin a Romanis perinde atque efferebantur, scriberentur; ueluti ex antiquissimis temporibus exstant hae formae: 'Burrhus', 'Bruges'. Peregrinis uocabulis in scribendi licentia proxima sunt nomina propria.

Denique non contemnenda est inferioris aevi latinitas; multa enim scribendi genera in VI^{ti}

et VIIⁱ p. C. saeculorum diplomatis abundantia prodita sunt sequentibus temporibus, etsi non iam congruerunt pronuntiandi rationibus. At noui non multum inde comperimus. Uberiores redeunt sermonis plebei studio e media latinitate fructus, si respicis uocabulorum copiam; cf. Pottium initio commentationis inscriptae: „Plattlatein und Romanisch“, cuius mox faciemus mentionem. Memoria dignum est, quod Poggius in tertia conuiualis historiae disceptatione affert, Romae apud feminas multam antiquitatem latinam resedissee, ita ut ipse Romae antea ignota uocabula didicerit; cf. Ciceronem (de Orat. III, 12, 45.): 'Equidem cum audio meam socrum Laeliam (facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem conseruant, quod multorum sermonis expertes ea tenent semper, quae prima didicerunt), sed etiam sic audio, ut Plautum mihi aut Naeuium uidear audire'; et Platonem (Cratyl. 418 B.): 'Οἷσθα ὅτι οἱ παλαιοὶ οἱ ἡμετέροι τῷ ἰῶτα καὶ τῷ δέλτα εὖ μάλα ἐχρῶντο καὶ οὐχ ἥκιστα αἱ γυναῖκες, αἵπερ μάλιστα τὴν ἀρχαίαν φωνὴν σῶζονσι?.

Postremo rei metricae ope nonnulla assequi possumus. Quamquam enim syllabarum quantitas et prosodia ipsae ab hac dissertatione exclusae sunt, tamen ex his de consonantium finalium extenuatione, uocalium elisione, syncope, similibusque rebus argumentari licet; cf. hos uersiculos e VIIⁱ saeculi 'parabola' depromptos (Baluz. Capit. reg. Franc. t. II. noua collect. formul. XIV. p. 565):

Raptór est mániféstus,

Innúmeros (pronuntia: innúm'ros) fécit (pron: fit) excéssus.

Caput II.

Praesidiis, quae ipsa antiquitas praestat, enumeratis, per quos viros recentioribus temporibus linguae plebeiae aliquò modo increuerit scientia, brevi in conspectu ponemus. Plurimi in transitu hanc rem tetigerunt, occasionem ea, quam quisque tractauit, materia ferente. Primum quidem eo tantum consilio ad linguae latinae monumenta cognoscenda incumbebatur, ut inde recte ornatique scribere disceretur; quaecunque igitur rusticitatis colorem prae se ferebant, quasi ulcera quam summa diligentia rescindenda esse putabantur. Tunc demum, cum inscriptionum studium maiora cepit incrementa, uitiis, quibus tituli conferti erant, rationem certam subesse coeptum est perspicere; quo factum est, ut Scaliger primus e Gruteriano inscriptionum corpore omnes litterarum mutationes in indicem absolutissimum colligeret. Cuius uestigia secuti multi per commentarios inscriptionibus subditos rem grammaticam illustrauerunt, nemo autem tanta diligentia, quanta Caiet. Marinus in opere suo 'degli atti e monumenti de' fratelli Arvali'. Neque neglexit idem in 'Papyris diplomaticis' linguae proprietates adnotare. Quamquam iam ante eum, quanti momenti essent in hac re diplomata, intellectum erat (cf. Bernhardy Grundr. der röm. Litter. adnot. 242 fine): qua sententia perductum Donium in inscriptionum collectionem uetustissima diplomata recepisse uidemus. Becki dissertatio de 'carmine dotis monumento linguae Romanae rusticae antiquissimo' (1782) minimi pretii est. — Quae ratio inter mediam latinitatem et sermonem rusticum intercedat, recte perspexit Du-Cangius, cuius quam praemisit suo glossario commentatio de causis

corruptae latinitatis minime indigna lectu est. — Codicum uero scripturae priore aetate ad emendandos tantum auctores adhibebantur ita, ut uitiorum genera saepe quidem obseruarentur, non tamen, quae in eis laterent pronuntiandi proprietates (Salmasius interdum huius rei mentionem fecit), explicaretur. Ang. Maius primus, quod ego sciam, classicis auctoribus e codicibus Vaticanis editis huic studio plus addidit ponderis. Post quem pauci in hac re curas posuerunt, ut Moneus pater (in missis Gallicanis) et Moneus alter (in Pliniani codicis Veronensis praefatione), qui litterarum mutationes uterque ex suo codice excerpta perpetua disputatione tractauerunt; passim enim a plerisque editoribus talia quisquilia quae quidem uocant, obseruari nihil moror. — Ei quoque, qui Romanicarum linguarum originem examinant, non raro iu sermonis plebei mentionem incidunt: prae ceteris Muratorius de origine linguae Italicae (*Antiquitt. Ital. med. aevi* t. II diss. XXXII). Sed Diezius*) demum institutione a ratione suscepta Romanicarum linguarum cum lingua latina uulgari cognationem explanauit. Fuchsi contra libro: „Die romanischen Sprachen in ihrem Verhältniss zum Lateinischen“ (Halis Sax. 1849) non prorsus absoluta sunt ea, quae inscriptio nos iubet sperare; minus enim accurate de sonorum condicione disceptatum est, quamquam inde omnis linguarum comparatio proficisci debet.

*) Quantum praestiterit in hac doctrina Raynouardus, non possum dicere, cum quae is de lingua provinciali conscripsit, non habuerim ad manum; sed uidetur, quod colligo ex aliorum de illo iudiciis, unico sermonis rustici fonte usus esse diplomatibus medii aevi initio exaratis.

Parvus eorum est numerus, qui nominatim de sermone plebeio disseruerunt, ut Heumannus de latinitate plebeia aevi Ciceroniani (Pocile III p. 307 sqq.), Tiefenseeus de lingua Romana rustica (Jenae 1735; quae dissertatio falso sub nomine praesidis Pagendam citari solet), Wachsmuthius 'Von der lingua rustica latina und romana' (Athenaeum, I, 271 sqq.), Winkelmanus 'Ueber die Umgangssprache der Römer' (Jahrb. f. Philol. 1833. Suppl. 2. p. 498 sqq.); qui aut prorsus nihil aut saltem eiusmodi nihil praebent, unde fructus aliqui in nostram commentationem redundant. Idem cadit in Morhofi 'de Patauinitate Liuii' libellum. Nec tamen silentio praetereundae sunt Pottii dissertationes ('Plattlatein und Romanisch'. Kuhn, Zeitschrift f. vgl. Sprachforsch. I, 309—350. 385—412. — 'Das Latein im Uebergang zum Romanischen'. Zeitschr. f. Alterthumsw. 1853. p. 481—499. 1854 p. 219—231; 233—238), etsi rerum copia quam maxime incomposito ordine expromitur plus quam semel admixtis, quae aliena sunt a proposito. Denique de Corsseni opere: 'Ueber Aussprache, Vokalismus und Betonung der lateinischen Sprache' mihi dicendum est. Quod quamquam non pauca habeat, de quibus cum illo non possum consentire, tamen eo praestat, quod per omnes explanationis partes lingua urbana et lingua uulgaris, summa exemplorum multitudine allata, directo sibi opponuntur. Hi enim, qui de urbanitatis et rusticitatis differentia uerba faciunt, hanc aut nullis exemplis comprobare solent, aut paucis tantum eiusmodi quibus non distincte effingatur huius differentiae ratio; illi contra, qui in uniuersum agunt de lingua latina (ut Conr. Leop. Schneiderus) diligenter quidem obseruant elementorum

mutationes, linguae tamen diuersitates, in quibus eae positae sunt, non dignoscunt. Improbanda esse mihi uidentur apud Corssenum duo potissimum, alterum, quod in uocalium transmutationibus considerandis non satis respicitur quantitas, ita ut alia omnino non explicentur (ueluti quomodo posteriorum temporum lingua uulgaris in aliis 'o' in u: 'formunsus', 'furepem', 'Maburtis', in aliis 'u' in 'o' transformauerit: 'uerecondus', 'fondamina', 'mondo' uide Corss. I, p. 262 sqq.), alia falso (uide Corss. I, 297: 'Im provincialen Latein Süditaliens tritt im Gegensatz zu der Bauernsprache der römischen Campagna eine Neigung zum I-laut hervor'; 'ris' igitur, 'fruminto' 'ditulit' formae huic adiudicantur regioni, 'admenestrarunt', 'fescu', 'senu' [Corss. I, 278 sq. 285] illi, cum omnibus sermonis rustici dialectis ab initio communia fuerit, 'e', 'è' ante liquidas, 'e' in positione ante 'ns' 'nt' etc. in 'i', 'i' contra in 'e' mutare); alterum, quod omnes uocalium inclinationes (si eas, quae in altera uocabulorum compositorum parte fiunt, mittimus) e duabus illis causis deducuntur, quas ipse appellat 'Wahlverwandschaft von Consonanten zu Vokalen' et 'Wahlverwandschaft zwischen Vokalen'. Nam etsi minime nego, consonantes et uocales in praecedentes, rarius in subsequentes uocales quandam exercere posse uim, primaria tamen semper cuiusque mutationis causa consistit in ipsius uocalis natura. 'I' breuis rustice abiit in 'e', propterea quod ille sonus per suam indolem huc inclinatur (plerisque ita ut linguis eadem transmutatio communis sit), non propter insequentes consonantes, quod ne ipse quidem Corssenus dissimulare potest, qui cum 'e' uocalem I, p. 275 sqq.

ante 'r', 'st', 'ss', 'se' p. 285 ante 'n' p. 292 ante 't' p. 295 ante 'b' i' uocalis locum tenere dicat, p. 279 adnotat: 'Auch sonst zeigt sich e für i auf späten Inschriften, so in *lecuerunt*, *originem*, *baselicam*, *vigelia*, *Se-lentioses*.' Praeterea nescio, qua ratiocinatione perditus Corssen uocalis 'o' imminutionem in 'helus', 'conuellere', 'amplecti' similibusque nomine 'Ablaut' notet et cum eo mutationis genere, quod talibus exemplis illustratur: *tego* — *toga*, *pendo* — *pondus*, *τέγω* — *τέγω*, coniungat (I, p. 284 sqq.), cum ei potius simillima sit transformationi, quae fit in '-ondus', '-undus', '-endus' (I, p. 280 sq.).

Postremo nescio an operae pretium sit, quae in uniuersum proditae sunt de plebeio sermone opiniones breuissime percurrere; quarum tria sunt discernenda genera (plura inuenies apud Fuchsiū Rom. Spr. p. 20 sqq.). Medio enim aeuo nemini in opinionem uenisse uidetur, uulgarem alium, alium litteratum apud ueteres fuisse Romanos sermonem, quod cum primus contendisset Leonardus Brunus Aretinus (qui saeculo uixit XV^{to}), a Poggio, Carolo Aretino, Francisco Barbaro, aliis fortiter impugnatus est. (cf. Poggi Opera. Basil. 1538 p. 52 sqq.). Alii quidem non dubitauerunt de tali differentia, tamen putauerunt, e lingua urbana corrupta uulgarem esse profectam, quo numero fuit Maffeiū. Alii denique rusticum sermonem ab initio fuisse contendunt; cf. Lauzium 'Saggio di lingua Etrusca' I, p. 331: 'Fu un linguaggio di volgo, che fin da antichissimi tempi annidato in queste contrade, anzi in Roma stessa, e restatosi occulto nei miglior secoli, si riprodusse nei peggiori'. Qua uia longius progressi quidam linguam urbanam ex ipsa illa antiquissima uulgi lingua, a nobilioribus ma-

gis magisque exulta ac perpolita, originem ducere uoluerunt; cf. Quadrium, 'Della storia e delle ragioni di ogni poesia' (Vol. I, p. 42.): 'Anzi siccome le cose imperfette esistono prima che le perfette, così non andrebbe lungi dal uero chi opinasse, che l'odierna lingua Italiana fosse prima, che la colta Latina: da che la colta Latina fu studiato ritronamento delle colte persone, le quali la prima rusticana e nativa a regole ordinorono e ingentilirono'; Handium 'Lehrbuch des lateinischen Stils', p. 38: 'Aus dem Volksdialekt erhob sich, durch reinere und feste Formen, durch grammatische Richtigkeit und durch klaren und feineren Wohllaut eigenthümlich gestaltet, die Sprache der Gebildeten, welche eben darum auch das Volk verstand, ohne selbst von jenen verstanden zu werden'.

Commentatio, cuius hanc exiguam partem ut specimen typis excudi iussi, tota postea foras dabitur.

V I T A.

Natus sum Hugo Ernestus Mario Schuchardt Gothae anno huius saeculi quadragesimo secundo e patre Ernesto Icto, matre Malwina, e gente de Bridel-Brideri oriunda. Fidem profiteor euangelicam. Litterarum primordiis imbutus gymnasium, quod tunc florebat rectore Rostio, nunc Marquardto, frequentavi per octo annos et dimidium. Maturitatis testimonio praeditus Ienensem litterarum uniuersitatem petii anno h. s. quinquagesimo nono, ut philologicis studiis operam nauarem; scholis ibi interfui Danzi, Fischeri, Goettlingi, Nipperdei, Schleicheri, Schmidti. Mox me contuli Bonnam, ubi audiui prodcentes Iahnium, Monnardum, Ritschelium, Springerum. Insigni Ritscheli Iahnique comitate factum est, ut in seminarium philologicum reciperer, cuius per duo semestria fui sodalis ordinarius. Praeterea me exercitationum epigraphicarum participem esse benigne concessit Ritscheli.

Sententiae controuersae.

- I. Apud Varr. L. L. VII, 67. pro 'Cesistione' scribo 'Acaristione'.
 - II. Apud Suidam s. u. Φούνητος scribendum est: εὐρέτης τριμέτρον ἐγένετο (cf. Aristot. Rhet. III, 1. Poet. IV, 15.).
 - III. ψιόν Soph. Oed. Col. u. 866. ad με referendum est, non ad ὅμω.
 - IV. Philocles II poeta tragicus non pronepos, ut uult Welcker. Griech. Trag. pp 970. et 1060., sed nepos erat Philocli I.
 - V. Heraclitus potius ad Ionicorum, quam ad Eleaticorum, ut uult Schöll. Gesch. d. griech. Litt. I. p. 446., scholam pertinet.
 - VI. 'Beronice' non est pro 'Veronica', ut uult Osann. de tab. patron. lat. p. 13., sed pro 'Berenice'.
 - VII. Errat Fleckeisen. Fünfs. Art. f. lat. Rechtschr. p. 20. formam 'lagena' (Graece λάρηνος) ab antiquitate alienam esse asserens.
 - VIII. 'Bonifatius', non 'Bonifacius' scribendum est.
 - IX. 'Lucusta', non 'locusta', ab antiquis uidetur esse dictum, ita ut Ennius ap. Varr. L. L. VI, 3 scripserit: Prius lu custa parie Lu cam bouem'.
 - X. Etrusci neque ad Indogermanicarum, neque ad Semiticarum nationum stirpem pertinent.
-